

بررسی نقش و جایگاه خورشید
در
فرهنگ، هنر و اعتقادات

حسین یآوری

تابستان ۱۳۹۴

سرشناسه	: یآوری، حسین ۱۳۲۵
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی نقش و جایگاه خورشید در فرهنگ، هنر و اعتقادات / حسین یآوری
مشخصات نشر	: تهران: بیهق کتاب، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	: ۷۶ ص: مصور (بخش رنگی)
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۴۱-۵۵-۲
فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص: ۷۵ / ۷۶
موضوع	: خورشید - اساطیر
موضوع	: خورشید در هنر
موضوع	: خورشید - جنبه های مذهبی
موضوع	: خورشید پرستی
رده بندی کنگ	: ۱۳۹۴ ی ۲ خ ۳۲۵ BL
رده بندی دیسی	: ۲۰۲/۱۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۳۵۳۶۵

انتشارات بیهق کتاب

بررسی نقش و جایگاه خورشید

در فرهنگ، هنر و اعتقادات

ناشر: انتشارات بیهق کتاب

مولف: دکتر حسین یآوری

لیتوگرافی: سیمرغ

چاپخانه: سیمرغ

صحافی: تلاش

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۴۱-۵۵-۲

انتشارات: تهران - خیابان ۱۲ فروردین - پلاک ۲۹۴ طبقه اول واحد ۵ تلفن: ۱۲-۶۶۹۶۶۹۱۱ و

۶۶۴۹۹۹۲۸-۹

Web: beyhaghpublish.com

پیشگفتار

سرچشمه‌های فرهنگ ملل کهن از دیرباز، به باورها، داستان‌ها و اسطوره‌هایی مربوط شده که هر کدام مبین نیازی خاص و بازتاب آرزویی جهت یافته بوده است که پس از انطباق بر احوال تاریخی، باورها، معتقدات قومی و یا صورتی نو آیین و دوام پذیر در هر وضعی به حیات تکاملی خویش ادامه می‌دهد. افسانه و اسطوره به عنوان جلوه‌ای از فرهنگ با خلاقیت قومی رابطه‌ای مستقیم دارد.

"آنچه این دو را از هم جدا می‌کند، یکی نحوه‌ی آرایه و به اصطلاح ظرف بیان آن دو است و دیگر این که پدید آورنده‌ی اسطوره، خلاقیت و وجدان جمعی است و عامل پیدایی اثر هنری، آفرینش فردی، حال آن که در غایت و هدف، هر دو، به جامعه و فرهنگ تعلق دارد تا هنر و افسانه‌پرداز آزادانه بتواند حرکت کند. دیده‌ای و محدودیت‌ها را از جریان خویش منحرف نسازد." (یا حقی، جعفر-۱۳۷۵-۵)

خورشید نیز نزد بسیاری از مردم جهان به سبب روشنایی و گرمابخشی و نیز ویژگی پاک کنندگی و پرورش، گاه حتی به پیش‌داد و همواره ارجمند بوده است. خورشید همیشه نزد اقوام هند و اروپایی و سامی مقدس بوده و حتی در مصر باستان، خدای خورشید (رع) مورد پرستش بوده است و در مواردی به صورت اسطوره با رمز و امار قراران خود مسیری را طی کرده است.

آیین مهر پرستی از جمله آیین‌ها بوده که ایرانیان از اجداد هند و ایرانی خود به ارث برده اند، آنها "میترا" را به عنوان خدای خورشید مورد پرستش قرار می‌دادند. این آیین با توجه به سازگاری در عقاید به زودی به اروپا نیز راه یافت.

در دین "مزدیستا" هم خورشید، بسان دیده‌ای، جشان و زندگی بخش ستوده شده، اما آنچه که باید در نظر داشت این است، که جای مهر همان میترا معرفی شده و بعضی مواقع، خورشید نام یکی از ایزدان و فرشته‌ها و فروغ و روشنایی مهر بوده است. چنانچه در "ایستا" بر می‌آید، خورشید غیر از "مهر" است ولی از قدیم این دو با هم مشتبه و خورشید با فرشتگان، جاودانه شمرده شده است. اما خورشید در منابع کهن، علامت اقتدار سلطنت ایران بوده است.

"در اسلام نیز این تقدس به واسطه قدرت و ازاله پلیدی‌ها ادامه پیدا کرده و به گونه‌ای که در "نود و یکمین" سوره قرآن کریم (=سوره شمش) نیز بدان قسم یاد شده است. در این سوره به فرهنگ ایران و اسلام، که در بسیاری از فرهنگ‌ها، هاله‌ای از اندیشه‌ها و روایات کهن اسلام را در بر گرفته است." (یا حقی، محمدجعفر- ۱۳۷۵-۵)

با توجه به اهمیت خورشید، سپس نشان واره‌هایی پیدا شده که جانشین خورشید شده و انسان در زندگی خود از آن بهره‌برداری کرد. "نقشمایه نه به معنی جزئی از کل بلکه به معنی از کل به جزء رسیدن است. به جزئی که تمام صفات و خصوصیات کل را دارا است." (تذهیبی مسعود و فریده شهبازی- ۱۳۷۴-۱)

طبیعی است که هنرمند به عوامل بسیاری از جمله استعداد، آگاهی، صبر و تحمل نیاز دارد، که سرلوحه همه این عوامل در عشق، علاقه و ایمان به زیبایی نهفته آن است. بی‌گمان نقشمایه‌های اصیل نیز چنین پدید آمده است. از این رو از گذشته ایام تاکنون، خورشید در فرهنگ و هنر و در دوران باستان، نقش و جایگاه خاص و گاه مقدسی در اعتقادات داشته است. گردونه مهر یا خورشید آریایی (=سواتیکا=چلیپای شکسته) هم بسان نقشی رازآمیز در فرهنگ و هنر ایران زمین، حکایتگر این مهم بوده که به صورت‌های گوناگون در آثار هنری، از سفال، قالی، رو دوزی، کاشی و ... تجلی یافته است. وظیفه خود می‌دانم از لطف و مساعدت جناب آقای ابوالفضل صادقی شاد مدیریت محترم انتشارات وزین بیهق کتاب که موجبات چاپ این مجموعه را فراهم آوردند و هم‌چنین از زحمات مؤسسه مهراد و مدیریت محترم آن آقای وطنی که زحمت آماده‌سازی کتاب را متحمل شدند تشکر و قدردانی کنم. بی‌شک اصلاً نرین مراتب سپاس- آن هم در کمال خضوع و خشوع- تقدیم آن یگانه خالق بی‌همتا است که سمواره از لطف، بیکرانش برخوردار بوده‌ام. امید آن‌که مجموعه حاضر مانند دیگر نوشته‌ها و آثارم مورد عنایت استادان، هنرمندان، دانشجویان و دوستداران فرهنگ و هنر قرار گیرد.

۷	 پیشگفتار
۹	 فصل اول - خورشید در اسطوره
۱۱	 ۱-۱- مقدمه
۱۱	 ۱-۲- لزوم بررسی نقش اساطیر و تأثیر آن در فرهنگ جهانی
۱۲	 ۱-۳- اسطوره خورشید
۱۲	 ۱-۳-۱- اسطوره خورشید در مصر
۱۲	 ۱-۳-۲- خورشید در اسطوره‌های بین‌النهرین
۱۳	 ۱-۳-۳- اسطوره خورشید در یونان
۱۳	 ۱-۳-۴- خورشید در روم
۱۴	 ۱-۳-۵- اسطوره خورشید در بیابان سرخ بوستان آمریکا
۱۴	 ۱-۳-۶- اسطوره خورشید در هند
۱۵	 ۱-۳-۷- اسطوره خورشید در چین
۱۵	 ۱-۳-۸- خورشید در اساطیر ایران
۱۹	 فصل دوم- چلیپا و رابطه آن با خورشید
۲۷	 فصل سوم- نقش چلیپا در تمدن‌های مختلف
۲۹	 ۱-۳- مقدمه
۲۹	 ۱-۳-۲- چلیپا و سرخ بوستان
۳۰	 ۱-۳-۳- نقش چلیپا در جزیره کرت Krete
۳۰	 ۱-۳-۴- چلیپا در مصر
۳۱	 ۱-۳-۵- چلیپا در یونان
۳۱	 ۱-۳-۶- چلیپا در روم
۳۱	 ۱-۳-۷- چلیپا در هند
۳۲	 ۱-۳-۸- چلیپا در چین
۳۳	 ۱-۳-۹- چلیپا در بین‌النهرین
۳۴	 ۱-۳-۱۰- چلیپا در ایران
۴۳	 فصل چهارم- بررسی نقش خورشید و نقوش و نگاره‌های مرتبط با آن در هنر و معماری ایران
۵۹	 تصاویر رنگی
۷۵	 فهرست منابع و مأخذ